

М. В. Гуць

«В ПІСНІ, В СЛОВІ БУДЕ ВІЧНО ЖИТИ»
(світлій пам'яті побратима
Леопольда Ященка)

За Україну
З огнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!
Слушний час
Кличе нас.
Ну ж бо враз
Сповнять святий наказ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Микола Вороний

Ці священні слова великого майстра українського поетичного слова і театрального діяча Миколи Вороного (розстріляного енкаведистами 1938 року), винесені в епіграф, часто звучать в устах легендарного хору «Гомін» Леопольда Ященка, який, на жаль, 2 квітня 2016 року відійшов у вічність. Царство йому Небесне! З його іменем закінчилася ціла епоха відродження України та її культури.

Л. Ященко був високим, струнким чоловіком у вишиванці з розкішною шевелюрою та ясними очима, котрі щедро випромінювали його доброту. Він приваблював людей вже своїм зовнішнім виглядом. Був закоханий в українські народні пісні, яких знав дуже багато, і не лише знав і співав їх, але також міг з легкістю розповісти, в якій місцевості побутує той чи інший твір. Він і сам був, наче пісня, зіткана з чарівних мелодій. Тому

ті, хто знали цю людину, влучно говорили: «Де Яценко, там і пісня, яка гуртує людей, а де пісня, там і Яценко».

Пан Леопольд став символом пісенної України. Він любив життя, людей і мистецтво, ненавидів фальші, якої, на жаль, так багато в наших реаліях. Був правдивим і безмежно любив свою Батьківщину, за що зазнав репресій, отримав звільнення з улюбленої роботи в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР. Колись на Вчній раді того ж Інституту на запитання, чи співають українці пісень, де прославляють В. Леніна і комуністичну партію, він рішуче відповів: «Такого немає. Пісні про Леніна і комуністичну партію співають, але то тільки на сцені. Без них не обійтися». Це була смілива думка за часів тоталітарного московсько-більшовицького режиму.

Із Л. Яценком я працював в одному Інституті. Це був глибокий науковець, перу якого належать десять книг (серед них особливо цінна монографія про багатоголосся української пісні) та низка ґрунтовних статей. Деякі з них ми писали разом, а саме: «Фольклорна експедиція на Станіславщину й Буковину» (Народна творчість та етнографія. – 1960. – № 1. – С. 149–150); «Сонячні хорали» (Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 4. – С. 81–82); «Співає Поділля» (тут мій побратим виступив під псевдонімом Л. Іваненко) (Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 1. – С. 101–102) та ін. Із Л. Яценком було дуже легко працювати. Його думки завжди були глибокі, чіткі, дохідливі.

Можна підкреслити надзвичайну працьовитість мого побратима, який дуже багато працював і весь час бідкався, що не встигає зробити все те, що задумав. Під час наших фольклористичних експедицій Україною траплялися й комічні моменти. Пригадую, як ми приїхали в село Іване-Пусте, що на Тернопільщині (Борщівський район). Наша машина нагадувала будку, якою перевозять продукти, а зверху був вмонтований

великий гучномовець. Поїхали ми в те село з конкретною метою. Моя знайома пані Шмиглик, із якою я колись навчався в Чернівецькому університеті, видавала свою доньку заміж. Ми прагнули записати це весілля. Коли вже під'їжджали до їхньої оселі, жіночки з того села причепилися до нас та й обурливо кажуть: «Куди ви їдете?! Там сьогодні весілля, а ви їдете робити дезинфекцію. Як вам не соромно?!» Ми заспокоїли наших співрозмовниць такими словами: «Не хвилюйтеся. Ніякої дезинфекції ми робити не будемо, бо до неї не маємо ніякого відношення. А приїхали з Києва, щоб записати весілля». «Вибачайте», – виправдовувалися жіночки, які невірні зрозуміли наш приїзд.

Почалося весілля. Треба було бачити, наскільки щасливим був Л. Яценко. Ми опинилися в царстві «високої» поезії. В наших краях ще збереглися з давніх часів пісні-ладканки. Вони надзвичайно мелодійні, зворушливі за своїм змістом, виконуються в повільному темпі. Мені здається, що вперше цей оригінальний витвір українців Л. Яценко почув 1959 року в моєму рідному селі Іванівка Рожнятівського району Івано-Франківської області, куди ми приїхали на цілий тиждень, щоб записати ці та інші фольклорні твори на цій території, а також у навколишніх селах пісенного Підкарпаття. Ними надзвичайно захоплювався Леопольд Іванович. Та й інші пісні, що співалися на тому весіллі, були прекрасними. Ми просто впивалися ними, а коли записали їх на магнітофонну стрічку та зафільмували весілля, були невимовно щасливими. Засмучувало одне: ми не зафіксували вінчання молодих, тому що це не було дозволено через атеїзм у державі. Але, на превеликий жаль, як мені сказали в Інституті, наш запис весілля не зберігся. У тому селі ми перейняли народний жартівливий танець «Карпет».

Наприкінці 60-х років ХХ ст. почалися репресії тогочасної влади проти дисидентського руху та української інтелігенції.

1968 року Л. Яценка звільнили з Інституту, тому що він підписав листа до ЦК КПРС (там було 149 підписів), який містив протест проти закритих судових процесів над інакодумцями. Перспективного молодого вченого було «підрізано під корінь» (мене звільнили з цього Інституту 1966 року, мовляв, не захистив дисертацію, а насправді – з ідеологічних причин).

Однак діяльний Л. Яценко не зневірився. 1969 року він організував легендарний етнографічний хор «Гомін». Будучи патріотом України і розуміючи, яку велику роль у житті відіграють мова й пісня, які зазнавали частих переслідувань, Л. Яценко вирішив співати лише українських пісень. Цим наш хор відрізнявся від інших вітчизняних колективів. Крім автентичної народної лірики, ми наразі подекуди співаємо пісень у прекрасних обробках М. Леонтовича, М. Лисенка, П. Демуцького, а частіше – й самого Л. Яценка. Співцями, в основному, є однодумці композитора – люди різного віку й професій.

Відрізняється «Гомін» від інших українських хорів і багатством репертуару. За підрахунками колишньої старости К. Міщенко, ми співаємо 600 пісень. Але, звичайно, не всі виконуються на сцені, адже «Гомін» співає всюди – на різних майданчиках, де тільки є слухачі, й навіть у транспорті. На сцені ми співаємо до 300 пісень. Репертуар є розмаїтим за змістом – тут і календарно-обрядова поезія, і пісні історичні (козаків, січових стрільців, УПА, твори про трагічні й водночас героїчні Крути) тощо.

Пригадався мені такий випадок. У часи перебудови після концерту (в Будинку культури Київського політехнічного інституту), який був присвячений Д. Павличку, «Гомін» вирішив ще поїхати на людний Майдан Незалежності й там поспівати. Отже, співаємо пісні на слова Тараса Шевченка – «За байраком байрак», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Зоре моя вечірняя», «Думи мої» та ін. Біля нас стояв гурт молоді із синьо-жовтими

прапорами і підспівував. Вмить нас оточили омонівці, відібрали прапори, потрощили їх, декого затагли до міліцейських машин і кудись повезли. Ми кричали: «Ганьба!», «Яничари!», «Дикун!» і т. д. Але нас розігнали. На душі було огидно...

Етнографічний хор «Гомін» завжди був у перших лавах боротьби за незалежність України та її культури, беручи активну участь у важливих громадсько-політичних і культурно-просвітницьких заходах. І вже в незалежній Україні найважливіші заходи без «Гомону», як правило, не відбуваються.

Що ще характерно для хору Л. Яценка? Варто відзначити барвистий одяг учасників хору, що вишитий ними, або ж їхніми матерями чи навіть бабусями. Візерунки на цих сорочках багаті, веселкові, індивідуальні (без повторень).

Але 1971 року влада розігнала хор «Гомін» як націоналістичний, а Л. Яценка виключили зі Спілки композиторів України. Від нього вимагали покаяння, залучення до репертуару радянських пісень, зведення наклепів на друзів. В обмін на це обіцяли роботу за фахом. Мій чесний побратим не погодився, хоч і тяжко бідував – розбирав старі будинки в Києві, бо ж чимось треба було годувати двох маленьких синів, хвору тещу і дружину (Лідію Орел теж звільнили з роботи за любов до України), та й самому треба було щось їсти. Проте Л. Яценко не припиняв діяльність, організовував різні невеликі співочі гурти, наново складав списки учасників «Гомону», де зазначалося місце роботи, посада й домашня адреса кожного. У 1984 році «Гомін» усе ж таки відновив роботу, а згодом його керівника поновили у Спілці композиторів України. Хор «Гомін» став цілим явищем у культурному житті Вітчизни. На нашу думку, нині він повинен носити ім'я його засновника і багаторічного керівника Л. Яценка.

Паралельно з «Гомоном» композитор організував хорувий ансамбль «Криниця» при столичному Будинку вчених України (перший хор був приписаний до Будинку культу-

ри «Метробуд» у Києві). Основне ядро «Криниці» склали «гомінчани». Однак тут культивувався академічний спів. При «Гомоні» працював ансамбль народних інструментів родини Вербовецьких. Двічі на рік (8 і 13 січня) учасники хору дають для киян концерти, що складаються з колядок і щедрівок. Щороку напередодні свята Різдва Івана Хрестителя, яке припадає на 7 липня, ми влаштовуємо біля Венеціанської затоки в Києві свято Купала, коріння якого сягає ще дохристиянських часів. Тоді співаємо пісень, стрибаємо через вогонь, запалюємо і скочуємо з гори колесо, дівчата плетуть вінки з польових квітів, вкладають у них свічки й пускають на воду, ведуть хороводи навколо Мареноньки (деревця верби, прикрашеного різнокольоровими стрічками) в супроводі мелодійної пісні «Кругом Мареноньки ходили дівоньки». Це надзвичайно мальовниче свято з багатьма молодіжними розвагами, через що воно збереглося донині. Сьогодні воно не пов'язане з поганськими віруваннями. У Києві цю традицію започаткував Л. Яценко зі своїм хором «Гомін», а також зніціював відновлення виконання веснянок у побуті. Їх співають на Великодні свята поблизу Михайлівського Золотоверхого монастиря, що в Києві, а також на подвір'ях інших українських храмів. До «гомінчан» завжди долучається молодь, яка залюбки бере участь у весняних обрядах і звичаях.

Пригадався мені прикрий випадок, коли ми відзначали свято Різдва Івана Хрестителя 7 липня на території Гідропарку. Перед концертом Л. Яценко скупався у Дніпрі. Коли ж вийшов на берег, то до нього підійшов дільничний міліціонер із документом у руці і сказав, що там чогось бракує, тому він забороняє святкування. Л. Яценко розхвилювався і намагався переконати міліціонера, що з документом усе гаразд, але той не хотів нічого слухати. Отже, захід у Шевченківському районі було скасовано. Проте ми пішли попід міст і опинилися вже в іншому районі,

де все ж таки дали концерт. Ми виступили на старій-престарій сцені, людей було значно менше, ніж у Гідропарку. Таким чином, свято відбулося.

Л. Ященко також започаткував недільні співи для тих, хто любить співати для себе. На такі заходи приходять найбільше людей (у теплі весняні, літні й осінні дні вони відбуваються на лоні природи, а зимою і в негоду – в Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара»).

З іменем Л. Ященка пов'язано і відновлення в Києві заборонених колись патріотичних і релігійних пісень, а саме: «Ще не вмерла України і слава, і воля» (слова П. Чубинського, музика М. Вербицького), «За Україну з огнем завзяття» (слова М. Вороного, музика Б. Вахніна), «Боже Великий, Єдиний» (слова О. Кониського, музика М. Лисенка), «Ой чого ти почорніло...?» (слова Т. Шевченка, мелодія народна). Останню пісню записав художній керівник Кубанського козачого хору В. Захарченко, а «Гомін» від нього перейняв. Також були відновлені пісні «Заповіт» (мелодія народна, гармонізація Л. Ященко), «Не пора...» (слова І. Франка, музика Д. Січинського), «Ой у лузі червона калина» (слова народні, музика С. Чарнецького). Другу строфу цієї пісні –

Не хилися, червона калино,
Маєш білий цвіт,
Не журися, славна Україно,
Маєш добрий рід –

написали Л. Ященко та Н. Світлична, учасниця хору «Гомін».

«Гомін» виступає не лише на лоні природи і в залах Київського Будинку вчених НАН України, Київського міського будинку учителя, Будинку художника, а й у лікарнях, у будинках для літніх людей, перед військовиками. І всюди на нього чекає успіх, оскільки він несе радість, підтримує життєвий тонус людей, які завжди вдячні за рідну пісню й рідне сло-

во. Л. Яценко завжди залюбки роздавав партитури пісень на прохання слухачів.

Хор «Гомін» часто виступає на щорічних міжнародних наукових конференціях, присвячених українській мові, які проводить Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Аудиторія не раз стоячи слухала пісні, які виконував «Гомін», супроводжуючи їх бурхливими оплесками й захопленими відгуками. Те саме можна сказати і про неодноразовий виступ хору на різних наукових конференціях, що проходили у стінах Військового інституту телекомунікацій та інформатизації, де я багато років викладав українську мову. Одного разу в цьому навчальному закладі з нами трапився такий випадок. Учасники «Гомону» не прийшли на запланований концерт, бо несподівано захворів Л. Яценко. Зала вже була підготовлена, лавки – розставлені на великій сцені. Нас повинно було бути до 50 осіб. Але, на жаль, прийшло тільки п'ятеро. У одного з них – Віталія – в руках була сопілка. Я був шостим. У такому складі ми ще ніколи не співали. Отже, швиденько зробили репетицію і вийшли на сцену. У залі сиділо близько 500 курсантів. Віталій задав тон – і полилися пісні «За байраком байрак», «Ой не п'ються пива-меди», «На вулиці сурма грає», «Сховалось сонце за горою» та ін. На нас чекав несподіваний великий успіх. У цьому навчальному закладі була одна гвардійська група, на погану дисципліну якої скаржилися усі викладачі. Але після нашого концерту її наче хтось підмінив. Коли по закінченню я зайшов до них на заняття і запитав курсантів, чи сподобався їм концерт, то вони відповіли, що просто в захваті, і вже ніколи більше не завдавали прикрощів викладачам. Так сильно вплинула на них пісня, яку ми натхненно заспівали.

Нещодавно мені зателефонував Ростислав Дем'янівський, із яким я колись співав у «Народній хоровій капелі Академії

наук України» під керівництвом заслуженого артиста України Валентина Мальцева, і запитав мене, як там Л. Яценко, бо він (Р. Дем'янівський) захворів і нічого не знає про нього. Я відповів йому, що, на превеликий жаль, Л. Яценко вже на тому світі. Мій друг посумував і сказав: «Яценко – це Герой України». Я погодився, бо такі справедливі слова я чув не лише від Р. Дем'янівського. Л. Яценко, з яким я дружив від нашого знайомства 1958 року (якраз тоді я вступив до аспірантури Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, на чолі якого стояв поет і академік Максим Рильський, а Л. Яценко вже працював після закінчення аспірантури на посаді молодшого наукового співробітника), – справді Герой України, хоч формально для підтвердження цього він не мав офіційного папірця. Але це високе звання Л. Яценку присудив український народ.

Я дуже люблю пісні, та ніколи більше не бачив людей, які були віддані пісні так, як Л. Яценко. Згадую – ось він лежить у лікарні. Біля нього – вірна дружина Л. Орел, яка тримає руку пана Леопольда у своїй руці, щоб він не міг нею поворухнути, бо вставлена крапельниця. Я сів біля хворого і питаю, як його здоров'я. «Та нічого», – відповів мені Л. Яценко і почав легенько співати «Ой вийду я на ту гору». «Співай зі мною», – каже він. «Не можна: це ж лікарня», – мовить дружина. Леопольд махнув рукою й говорить: «Співай». І ми тихенько співаємо дуєтом: він – баритоном, я – тенором. По закінченню пісні він каже мені: «Як шкода, що ти не тут». «Аби співати», – мовила пані Ліда. І перед відходом у вічність, у відповідні хвилини, він співав то «Де ж ви сьогодні, мої побратими», то веснянки, то купальські пісні своїм кволим голосом...

Л. Яценко був талановитим поетом-піснярем, який своїм словом і музикою будив приспаний народ, підносив його національну свідомість ліричними творами «Марширують вже повстанці» (перед якими

Розстелився волі шлях,
Пісня лине в небо сине,
Переможно має стяг),

«Збираймо воедино усю нашу родину», «Воскресни, Україно!», «За руки візьмімся, брати!», «Де ж ви сьогодні, мої побратими?», «Гей ви, хлопці-орли», «Покинуті оселі», «Порвалась остання струна» (дві останні пісні – про Київ) та ін. Твір Л. Ященка «Нас питали, якого ми роду» закінчується такими промовистими словами, зігрітими щирою любов'ю автора до України:

А чи знаємо ми й наші діти
Щиру правду про подвиг дідів?
То ж то їхньої кров'ю політи
Наші землі з прадавніх віків.

То ж лишатись байдужим не гоже,
Із колін, наш народе, вставай!
Хай нам розум і праця допоможуть
Відродити занедбаний край.

Поезія Л. Ященка змістовна, правдива, зрозуміла слухачеві. Автор дуже тонко відчував пульс слова, мелодію. Його лірика вирізняється образністю, актуальністю. У своїй творчості поет торкався важливих питань – страшного голоду в Україні 1932–1933 років, Чорнобильської катастрофи, еміграції, війни й миру тощо.

Поезії-пісні Л. Ященка здебільшого патріотичні. Як зразок наведемо його твір «Гей ви, хлопці-орли» (див. нотний приклад):

– Гей ви, хлопці-орли,
Та й чий ж ви сини?
Чи ви з доброї волі
До присяги прийшли? } двічі

– Ми прийшли боронить
Наш воскреслий народ
Від насильства й розбою } двічі
Чужоземних заброд.

Ми козацькі сини,
Нам не треба війни!
Ми не сунем ордою } двічі
На чужі терени.

Наша справа свята!
Наша сила зроста!
Незалежність і воля – } двічі
То є наша мста.

Нас не спалиш вогнем!
Не підкориш мечем!
За свою Україну } двічі
Ми і в пекло підем!

Хай шумить на вітрах
Наш відроджений стяг!
Українська держава } двічі
Буде жити в віках.

Леопольда Ященка з його нерозлучною сопілкою опоетизував талановитий український письменник Дмитро Кремін у творі «Сопілка Ященка», який опублікований на сторінках «Слова Просвіти» (ч. 44, 5–11 листопада 2015 року). Наведемо уривок із тексту:

А вітер віє, повіває.
Дух українства заярів.
Сопілка Ященка співає
Серед степів, серед ярів.

Л. Ященко був неповторним, високого лету композитором, який створив блискучі обробки українських народних пісень,

Гей ви, хлопці-орли

Ходою, енергійно
♩ = 100

Слова і музика
Леопольда Ященка

Б. I
Б. II

Гей ви, хлоп-ці = ор - ли,

Detailed description: This system contains the first two staves of the score. The top staff is a bass line with a treble clef and a key signature of two sharps (F# and C#). The bottom staff is a piano accompaniment with a grand staff (treble and bass clefs). The music is in 2/4 time and begins with a rest for two measures, followed by a melodic line in the bass and a rhythmic accompaniment in the piano.

Т.
Б. I
Б. II

та й чи - ї жи си - ни? Чи ви з доб - ро - ї

Detailed description: This system contains the next two staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a key signature of two sharps. The bottom staff is a piano accompaniment with a grand staff. The vocal line includes the lyrics "та й чи - ї жи си - ни?" and "Чи ви з доб - ро - ї". The piano accompaniment continues with a rhythmic pattern.

* Звідси на закінчення 1.

во - лі до при - ся - ги при - йшли?

Detailed description: This system contains the final two staves of the score. The top staff is a vocal line with a treble clef and a key signature of two sharps. The bottom staff is a piano accompaniment with a grand staff. The vocal line includes the lyrics "во - лі до при - ся - ги при - йшли?". The piano accompaniment concludes with a final chord.

2. *
Закінчення.

- йшли? жи - ти в ві - ках!

3 3

зокрема календарно-обрядових – «Ой веснонько-весно», «Ой вербиченько», «Прилетіла ластівочка», які успішно виконують, окрім «Гомону», ще й інші професійні та самодіяльні хори в Україні й за кордоном; надзвичайно тонко він обробив народну ліричну пісню «Берегом, берегом», яку записав на Поділлі. У ній дуже злагоджено перегукуються голоси, часто накладаючись один на одний. Л. Яценко був талановитим співаком-солістом, а також сопілкарем, який міг вигравати розмаїті задушевні мелодії, здається, впродовж цілої доби. Його можна було побачити й почути всюди – у транспорті, на різних майданчиках, на лоні природи, де прекрасні мелодії у його виконанні захоплювали людей. Він був громадсько-освітнім діячем, який і в розмовній мові, і в популярних лекціях (що він писав і поширював серед «гомінчан»), говорив про велике значення рідного слова в нашому житті. До речі, М. Рильський, під орудою якого ми працювали багато років, зазначав, що питання рідного слова завжди було гострим і актуальним.

Ось переді мною стаття Л. Яценка «Слово до українця (Що треба знати і пам'ятати кожному з нас)», яка починається так:

«Ми переживаємо нині дуже відповідальний період нашої історії – вирішується доля держави, нації і мови. І це справді так, бо без мови, як відомо, немає нації, а без нації не буде й нашої незалежної держави: вона виявиться не життєздатною». Він звертався до тих, хто соромиться розмовляти українською, бо погано нею володіє і говорить російською, яку знає краще, щоб не калічити рідну мову. Таку практику Л. Яценко різко засуджував. Він підкреслював, що потрібно мати терпіння і поступово вдосконалювати володіння рідною мовою, нею обов'язково варто розмовляти всюди й завжди. «Маємо постійно пам'ятати, – писав Л. Яценко, – що живого спілкування рідною мовою не замінить нам ні радіо, ні телебачення, ні звітна доповідь на зборах. Бо то все хоч і важливе, та все ж офіційне, ніби накинута згори, тоді як своє власне єство ми виявляємо у повсякденному спілкуванні.

Отож, не соромся, друже, – зроби перший крок до взаємознаходження й порозуміння з потенційно україномовними країнами, не чекаючи, поки за тебе це зробить хтось інший. Хай поряд із “Скажіть, пожалуйте!” люди чують і таке гарне звертання, як “Будьте ласкаві!”, поряд із “Разрешите пройти!” – “Дозвольте пройти!”, поряд із “Кто крайний?” – “За ким я буду?”, поряд із “Здрасте!” – “Добридень” і т. д.». Л. Яценко звертався до народу з болем у серці й тривогою: «Затямте собі, брати й сестри українці: відступати далі вже нікуди, бо ми стоїмо на тому рубежі, за яким нас чекає незворотна асиміляція й духовне виродження!»

Свою статтю Л. Яценко закінчив такими промовистими словами: «Отже, підсумовуємо: з метою збереження й розвитку української держави, мови і нації ми повинні утворити надійний щит проти повальної русифікації, яка здійснюється нині в Україні, протиставивши цій смертельній загрози всі можливі засоби; вимоги виконувати закон про державну мову на всіх рівнях, підтримку української преси, активізацію гро-

мадських організацій, особливо осередків “Просвіти”, українського шкільництва тощо.

Але насамперед, скрізь і в усьому – **ОСОБИСТИЙ ПРИКЛАД!**

Варто повчитися в ізраїльтян, які відродили свою історичну батьківщину, воскресили свою майже забуту мову – іврит, зробивши її державною! Це стало можливим завдяки стійкості духу і зусиллям усього народу. Якби вони жили і діяли за принципом “моя хата скраю” і “нам аби гроші та харчі хороші”, то не тільки не мали б своєї держави, але й самі асимілювалися б і щезли з лиця Землі.

Найлегше відмахнутися: “А какая разница? Разве это так важно?” Соромно визнати, але це явна ознака духовного зледащіння. Звертати все на економічні труднощі також не випадає: адже йдеться про справу, яка не вимагає значних матеріальних видатків – ідеться про нашу гідність і честь, про наш найголовніший капітал – духовний! Тож, українцю, піднімайся з колін, яви себе ти роду-племені, не затопчи козацької слави! Бо ганьба буде тобі й нащадкам твоїм на всі віки!

Прочитай сам і передай іншому! Якщо можеш – зроби копію».

Л. Яценко записав на касетах сотні унікальних записів українських народних пісень, значна частина яких ще не надрукована. Він також мав цінний талантизм – талантизм благородства. У його особі була втілена ціла «школа» людської доброти. Згадую – коли я хворів, то він мені телефонував по кілька разів на день і питав, як моє здоров'я, чим він може допомогти. Коли я потрапив до лікарні, він часто мене відвідував, приносив смачну їжу та гроші. Нехай Господь сторицею нагородить його за щедрість і доброту! А хор «Гомін» силою пісні врятував від передчасної смерті не одну людину! Чимало своїх творів Л. Яценко надрукував у книгах з української етнографії, що їх видала його дружина, відомий український етнограф Лі-

дія Орел (15 з них уже побачили світ, а ще 4 підготовлені до друку).

Доля щасливо поєднала неординарні творчі особистості – Леопольда Яценка та Лідію Орел – Великих Українців, які рясно «засіяли ниву» української фольклористики й етнографії добірним науковим словом. Ці визначні люди доповнювали один одного і в царині духовності своєї Батьківщини. Активною науковою і громадсько-освітньою діяльністю це подружжя, яке жило Україною та її культурою, самовіддано працювало для неї, зробило значний внесок – вони є справжніми Героями України.